

2. Недостаточно разработанными и совершенными выглядят правовые средства защиты публичной собственности в Украине, по сравнению с гарантийным механизмом частной формы собственности.

3. Назрела необходимость проведения всесторонних научных исследований публичной собственности.

4. Публичная собственность нуждается в правовом обеспечении ее сохранности.

5. При совершенствовании правового регулирования публичной собственности необходимо учитывать позитивный опыт стран с развитой экономикой.

6. Правовое регулирование отношений приватизации публичной собственности и национализации объектов частной собственности требует совершенствования с целью усиления роли и значения публичной собственности, увеличения ее объема.

7. Выполнение социальной функции государством без публичной собственности невозможно.

М. В. Шульга,

завідувач кафедри земельного та аграрно-го права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗЕМЕЛЬНОМУ ПРАВІ

Юридична відповідальність – це одна з найважливіших гарантій конституційності, правопорядку та реалізації прав і свобод людини і громадянина, в тому числі і у сфері земельних правовідносин. Дослідження актуальних проблем щодо сутності та особливостей юридичної відповідальності за вчинення земельних правопорушень є важливим і суттєвим не лише для юридичної науки, законотворення, а й практики правозастосування. Особливу значимість вони набувають в сучасних умовах, коли, з одного боку, порушуються гарантовані Конституцією України права на землю, законність та правопорядок, а з іншого – існує тотальна відповідальність за порушення вимог земельного законодавства. Необхідність аналізу проблем юридичної відповідальності в земельному праві обумовлена поточними та перспективними потребами розвитку науки земельного права.

Теоретичні аспекти юридичної відповідальності в земельному праві неодноразово досліджувалися в монографіях, наукових статтях, дисертаційних роботах, як в радянський, так і в сучасний період. Вони викладені також у підручниках та навчальних посібниках із земельного права.

В результаті наукових досліджень вироблено практично загально визнане уявлення щодо сутності юридичної відповідальності у земельному праві, поняття та видів земельних правопорушень як підстав відповідальності, особливостей застосування тих чи інших заходів відповідальності.

Досягненням теоретичної думки в зазначеній сфері слід вважати обґрунтування самостійності земельно-правових санкцій або земельно-правової відповідальності, сутність яких полягає в примусовому припиненні або обмеженні земельних прав порушника. Разом з тим подальший розвиток земельно-правової теорії обумовлений поточними та перспективними потребами практики правозастосування, має бути спрямований головним чином в напрямку розробки правових заходів, які б забезпечували неухильне виконання вимог земельного права та підвищення ефективності юридичної відповідальності в зазначеній сфері.

Ст. 92 Конституції України встановлено, що виключно законами України визначаються в тому числі засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них. Наведене принципове конституційне положення покладене в основу традиційного виділення наступних основних галузевих видів юридичної відповідальності: цивільно-правової, кримінальної, адміністративної та дисциплінарної. Окрім того, з огляду на різні характеристики і аспекти правопорушення як підстави юридичної відповідальності, а також галузеву належність норми, за порушення якої особа має відповідати, суб'єктів, які здійснюють її в певний спосіб, розрізняють також конституційну та матеріальну відповідальність.

Галузеві види юридичної відповідальності виступають необхідною умовою укріплення законності і правопорядку.

Юридична відповідальність за земельні правопорушення в сучасній земельно-правовій літературі визначається як особливий вид правовідношення охоронювального типу, яке виникає внаслідок поєднання правової норми про юридичну відповідальність із земельним правопорушенням як юридичним фактом, в якому реалізується право держави захистити відповідні цінності, на які посягає земельне правопорушення, відновити порушене право або вимагати відшкодування шкоди, тобто покарати винну особу, а правопорушника зобов'язати зазнати певних позбавлень особистого, майнового чи організаційного характеру.

Автори науково-практичного коментарю до Земельного кодексу України А. М. Мірошниченко та Р. І. Марусенко слушно зазначають, що юридичну відповідальність можна визначати як правовідносини із примусового покладення на правопорушника додаткових обов'язків негативного характеру або позбавлення його прав у зв'язку із вчиненням правопорушення.

В умовах розбудови правової держави однією з найважливіших гарантій прав і свобод учасників земельних відносин традиційно визнається їх правовий захист. З процесом захисту порушених прав суб'єктів земельних правовідносин

нерозривно пов'язане питання про притягнення до юридичної відповідальності конкретних правопорушників. Сьогодні проблема забезпечення належного дотримання вимог земельного законодавства шляхом найбільш повного використання потенціалу заходів юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства суттєво актуалізується. Особливо це стосується специфіки застосування такої відповідальності, а також її підстав та видів.

Особливість юридичної відповідальності у земельному праві України полягає перш за все в тому, що в Земельному кодексі України використовується дуалістичний підхід до визначення її юридичної природи. По-перше, Земельний кодекс України розглядає її в якості гарантії захисту права власності на землю. Так, ст. ст. 154; 155 Земельного кодексу встановлена відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за порушення права власності на землю та за видання актів, які порушують права власників земельних ділянок. По-друге, вона одночасно виступає як самостійний правовий засіб примусового застосування відповідних заходів державного впливу щодо осіб, які порушують вимоги земельного законодавства.

Окрім того, до специфічних рис, які характеризують цю відповідальність, слід віднести бланкетність правових приписів, що складають правовий інститут юридичної відповідальності в земельному праві, та недостатній рівень систематизації правових норм, які регулюють відносини у сфері юридичної відповідальності за земельні правопорушення.

Так, чинна редакція ст. 211 ЗК України, яка має назву «Відповідальність за порушення земельного законодавства», передбачає, що громадяни та юридичні особи несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законодавства за порушення, невичерпний перелік яких наведений у цій статті. Отже дана норма, фактично обмежуючи коло можливих суб'єктів земельних правопорушень громадянами та юридичними особами, не має ні регулятивного, ні охоронного значення. Це архаїзм в системі земельно-правового регулювання, який до цих пір, на жаль, не подоланий, про що справедливо відмічалось на парламентських слуханнях. Даний «рудимент советского прошлого» був закріплений у свій час ст. 170 Земельного кодексу УРСР (1970 р.), згідно з якою службові особи та громадяни, винні в здійсненні порушень земельного законодавства, несуть кримінальну або адміністративну відповідальність у відповідності із законодавством Союзу РСР та Української РСР.

Окрема норма цього кодексу (ст. 173) регулювала відшкодування збитків, заподіяних в результаті порушення земельного законодавства. Вона, зокрема, передбачала, що підприємства, організації, установи і громадяни повинні компенсувати шкоду, заподіяну ними в результаті порушення земельного законодавства. Як бачимо, в даному випадку йшлося про обмежене коло осіб, які могли виступати потенційними порушниками земельного законодавства.